

kívül-belül

WOLE SOYINKA

Idanre

Ford. és kommentárok: Biernaczky Szilárd

BIERNACZKY SZILÁRD (1944) Erd

BEVEZETÉS AZ IDANRE-HEZ

Idanre ugyanannak a tapasztalatnak két külön feléből született. Az első az erre a névre hallgató sziklahegyeken tett látogatás volt, egy isten végezte az ősi óriások és masztodonok (*őselefántok*) legettetését, bár valamiféle furcsa történet nyomán megkövesedett, és ködök meg felhők szoptatták. Három évvel később és körülbelül kétszáz mérföld távolságban egy esővihar kettéhasította a köztes éveket és teret, nyugtalanság üledékét hagyva maga után, amely összekapcsolt engem azokkal a fel- és megoldatlan benyomásokkal, amelyek akkor értek, amikor először másztam fel az *Idanre*-ra. Elhagytam a munkámat – az éjszaka közepén volt –, és sétálni indultam. Az *Idanre* ennek a sétának, vagyis annak az *Idanre*-hoz vezető zárandokútnak a feljegyzése, amelyet a Molete külterületén elhelyezkedő nedves fák között tettem meg, olyan dolgok társaságában, mint az agy kitárulása és az ismert világok kitörlődése. Hajnalban visszatértünk, a nap emelkedőben volt a kunyhó pereménél, ahol menedékre lertünk az ott-tartózkodáshoz. A pálmabor-leány még mindig várt, az egyetlen másik emberi lény, aki ébren volt a hatalmas sejtelmekkel teli éjszakában, mint örökös jelenlét, akinek könyörületessége megszabadított engem az éjszaka megtisztító lényegétől.

Ez egy utolsó, végső kép volt. Az esős vihar az első volt az évszakban, mint a szüret lélegzetvétele az első villámlás elcsattanásával. És amint a nap egy tornyosuló hegy fölé emelkedett, az éves szüret követte azt féktelen menetben, gazdag, dicső és érzéki kapcsolatban az étellel.

Elváltam a leánytól, a társaim eltűnedeztek, hazatértem, nedvesen az esővel terhelt ágaktól, öszszetörve, mint a vihar villámló hírnöke. Ugyanezen a napon alkonyatkor az *Idanre* készen volt. Ugyanaz maradt nagyjából két év múltán is, csak egy-egy szó vagy sor cseréjére került sor, alkalmilag.

Idanre elég korán elveszítette homályba burkolódzását. Ahogy az események felgyorsultak és mind ésszerűtlenebbekké váltak körülöttem, felismertem mint a tudatosság egyfajta mintájának a részét. Ez akkor kezdődött, amikor *Az erdők tánca* című darabomat írtam. A részleteket illetően, az én társadalmam emberi kontextusában, az *Idanre* bőséges értelmezést kapott. (*Idanre* városa volt az első, amely megsemmisítette a hídját, egyetlen kapcsolatát a régió többi részével az 1965-ös októberi felkelés idején.) És azóta Ogun zárandoklatának véres eredete valósággal ciklikus módon a legvéresebben újra meg újra kezdetét vette. Még mindig azt a hajnalt követő képet vártuk, amely már a kezdetekben is tartalmazta a földi megbocsátás rövid, nap által adott ígérétét.

IDANRE

I. ÁRADÁS

Elment, és kivéve a lovasokat lassan
 Olvadt, mély felhő tükrökben világított, a Légüres Tér
 elveszett égi embereinek regenerálódó Hulladékai
 Mérheteretlen átlépnek
 Még mindig befejezetlen földemen

A lángoló dugóhúzó erős jellem azonosságokat karcol
 (Nincs álom, nincs ábrándkép, nincs léhának önkívülete)

Amikor a dugaszolatlan ég mennydörgő dézsái elöntik
 A Földet lázas párlatokkal, az nagy erejűvé válik
 A fejszét kezében tartó Valaki teremtette tűzzel

És a szürkék most erőszakosak, megtűzdelve
 Fehér égésekkel, félelmetesek a tűz követésében
 Robbanó csúcson. Ogun még mindig ilyen
 Harci szögvasakon friss leszállásra kész
 Tüzes fejsze-fejek repülnek a lába körül

Az én istenem e fehér pillanataiban, kiszakítva
 A fényt a napi szennyeződésből, az utolsó zsarátnok
 Ragyog hatalmas alkotó kezében, vadul kerengeti
 Lázadó sörényét, hegygerincet bordázva, hágókon zsúfolódva
 Majd lent leszúrt jelképein

Háromujjú kezébe kapja Sangót
 És le a földre kergeti őt. Pajzsok védik ereszeimet
 Ezen az éjszakán, a Vas Valakit állítottam valamennyi
 Csökönös csavar ellen. Hírek születnek a szürke hágókon,
 A családi tűzhely le van fojtva.

A szótlán kovács viharos lélegzetvételekor
 Hamuval telt sajtárok söpörnek végig az arcán: a Föld
 Megkapaszkodik az utolsó összekapcsolt indákon
 A nyelvcsúcs röviden megremeg, majd megnyugszik
 Az ég végső pereme lezárul

És senki sem beszél a titkokról ezen a földön
 Csak annyit, hogy a bőrt meg kell ragadni, hogy felfogja az esőt
 És előkészítik a földet, hogy a magok megduzzadjanak
 És a gyökerek testet öltenek benne, és a férfiak
 Meztelenül ébrednek a szüret idejére.

II. ...ÉS AZTÁN

Jön ő, aki nem kaparja le a földi trágyát a lábáról,
 Eljön újra szüretkor, az első aratógéppel
 Éjszaka találkozunk, amikor bizonyosak a zajok
 És csöndek csendítenek tiszta hangokat mintha
 A vas harangok szünetelnének

A zarándokok pihenőhelyén, az Idanre Hegy alatt
 A bor-leány, kábultan az isteni enyelgéstől
 Úgy érezte, hogy a bor-gomolyok zajgása a tűzmintákban
 benne zajlik

A szeme azt kérdezte, mi vagy te akkor? Ezen az órán
 Mit és miért keresgélsz a hegyeken?

Úszott, mint angolna bele az árnyékba, érezte a végtagjait
 Életre kelni, zivatarok érkeztek és elárasztottak minket
 Egy tök lábra állt és táncolni kezdett közben – odakint

Az éjszaka a növények ünnepére várakozott –
A leány megfogta, és méhéhez húzta.

Légy nyugodt, az értelmezésen túl, a leány leült és kegyesen
Megosztotta velünk a bort. Az éj nyugalma
Kendőt borított ránk, és biztos volt benne, tudása
Ennek az éjszakának az áldása. Ogun békésen
Rámosolygott, és mi felálltunk

Az ég félig elrepedt, mint egy szürke koponya
Véres autótutakon. Megfordultam, gőzök emelkedtek
A ragacsos bitumenből és kigyózott
Indigószínű leple belsejében, a köldöke ködbe borult
Egy kökénybokor fölött a gyümölcstől

Sötétség fátyolozta be kis dombjait, melyek
Iker éjszakaként lebegtek az éjszakával szemben,
Töprengő pontok a bor-leány villámló tekintetében
és szomorúsággal telt magányos arcában; a nád
Patakot futtatott két melle között.

Szüret éjszaka, és itt az idő gyümölcsökkel járkalni
Az ajkai között, zsoltárt éneklő lábakon. Sétáltunk
Csendesen a kukoricás homályán keresztül, és Ogun
Csipkedte rojtos fülét, lábnymai
Jövőbeli barázdák az óriás gyökérnek

A feje beleveszett a pálmafa tornyok
És távvezeték oszlopok sorába. A sötétség örökidején
Átlovagolt az örvénylő fehér izzás kövén, és kábelek táncoltak
Vonagló eksztázisokban, pontról pontra, elektromos tekercek
Csomóiról csomóira

Az atommag atomizálódott, új összetapadások kialakulásával
Ivadékváltássá formálódva. Ogun feszítőhuzalokon fekszik
Függőágyba lódítva; éjszakai vitorla-szárnyú madarak
Fészkeltek be hónaljába, villanyoszlop rudakon át
Vénák fonatai, ideges szárnyak és hanghullámok repültek

A vetőmag robbanásában, az éjszakai madarak
azonnali észlelésében, az elemi fúzióban a jelenlévő
Mag beragyogja az istenség lényegét;
Az egyik felgyorsítja a csavarok izzószálakra rögzítését
A másik kovács sodrásához. És mi

Lyukacsossá tettük, megműveltük az energiákkal telt vörös földet
A dombok aljában, ritka és sürgetős érceket kifejtve, és bekenve
Tavalyi vacsorák roncsaival, beburkolva útjait
Kagylóval, lélektelen csontok mérőföldköveivel
Ogun ilyen követelődző isten.

Áthaladtunk elszakadt acélvezetékeken
És bukott hintapolitikusokon. Az erdők végtelen
biztonsági hálói igazolták a zöld önámítást

A pusztulásra ítélt élet lovagol a halál kerekein, amikor
Az út már vár, éhesen

Barlangra és kastélyra, szentélyre és kísérteties grottákra
Mai gyerekjátékszerekre, szárnyékokra
Kecskék legeltetéséhez. A kerekek darabokra hullottak
Pótalkatrészek eladásán és a prémium feltételein vitázó
Fosztogatók és biztosítási ügynökök szóváltásaiban

A gyomok ösztövérről korróziókon, sebesség csontvázain
Tekeregnek, földből dombok emelkednek
Látszólagos sírfelbontásuk nyomán; a növekedés zöldebb ott,
Ahol a vér gazdagon kiömlött; agy és csontvelő ad
Kövér trágyát juhok ürülékével

Mint az Első Sziklatömb, mint a halál szekérének
kitörött kereke, mint a teremtő kígyó
Farkat ikrázott a szájba, szélfeszítő vasak és esőből tészták
Rozsdát vetnek acélból és csontokból, szunnyadó magvakat
És felfüggesztett életeket ébresztenek. Hallottam

A csend a lényeghez vezet. Felkeltek ők,
Azok a halottak, akiket gyümölcs és olaj vár
A szentély és az út küszöbén, ajkaik
Nedvesek a szüreti eső első cseppjeitől –
Miközben az istenek tartozásaikat vésik eszükbe.

Ogun, minden lélek keresztapja, örömmel fogadták
Új éjszakai energiákban megmerülve,
Akik az úton hazafelé tartottak, a bőrömre
Fény vetődött szemükből; láttam őket, messzire sodródtak
Hogy csatlakozzanak a gyülekező jelenlevőkhöz

Holnap asztalhoz ülnek, vendégek láthatatlanul
Akik előtt kosok hódolnak, és nyílt torokkal
Elfojtják totemikus szomjukat, a föld szomjúságát
A rejtett hangok korca minden lábat lesöpör
Ezen az éjszakán, harmatosan elhalt lélegzetekkel

*És annak, akinek a lábát megkoszorúzták
Sötét gőzökben a föld lehűlő magasságából
Elföldeltem létemet, a leány, aki érezte az eső próbáját
Szőlőtöke az éjszakai lámpaoszlopon, papnő az üde szentélyeknél
Szent növénylomb, melynek ürege összegyűjti az esőket*

Hatalmasra növekszik az éjszakák paplana az apokaliptikus égboltok
ártatlansága óta, amikor a mennydörgő pajzsok összecsaptak
A magasságokon át, amikor a bikák felpattantak felhődombokra és
Mennydörgések nyitottak szakadékokat a tűz végével egymásnak
Az ég egy lemaratott föliratú palatábla

A kiszélesedő sebektől elhomályosult a füstben, varasan
A sápatag kiégett kéztől a felékszerezett, mágneses elhajlás
nélküli tisztaságokban elfonnyadt feszületig. És kivéve, hogy

Egy bizonyos tudás azt apokalipszisnek nevezte, előjeleket
Állított a nyugtalan éjszakákban

Ahol páncélozott vadállatok szökeltek, azonosíthatatlanok,
Lángfúvókák, reszelő rácsok végei
Szentek transzparenszei, tiszteletet keltő háziurak kavalkádjai
Lángvölgyek fesztiválja, csillagszóró összetörése
És felrobbant bolygók

Fonó orsófejek méret nélküli acélból, kábel háromszögek
Elvadult gömbökben, vas fújtatók vulkáni alagutakban
Húsvétok felfordulásban, energiák serkentették mindezt
Könnyű évezredekéből, keresztes hadjáratokból, birodalmakból
és forradalomból

Fenyegetések és barbár megváltások

Később kicsinyített zebrák versenyeztek a vágányok mentén
Az ágy körül, törpék királyi kürtszót harsonáztak
Egy szeszélyes *ogboni* felemelte sétapálcáját, és átugrotta
Egy zebra hátulját, az felemelte remegő orrát –
Csata fojtogató halotti leplekkel

Opálos fényű óriáskígyók kátrányos spirálokat csurgattak
Zselatin hurkokkal csapkodott szarufákból lógatták fel
A világ egy kígyó-ivadék nedves ölelésében
fuldoklott, várva Ajantala lázadásra kész megszületését
Szörny-gyermek, a mítosz vastagbőrűivel birkózó,

*És egy fénytel telt távoli tér menedékén,
A remény szilánkja az aljas elföldelésből
A leány várt, tartószobor a szentély ajtajánál
Kezei békés ligetek voltak, Oya homloka
Tavakban fürdött és még hipnotikus forrásokban*

*És most a leány egy sötét köpenyt szabaddá tesz
Ogun kardja által, feje kúp alakú copfokkal
Sisak, finom ötvösmunka vasból, maga az erő
az cukornádak és citrombokok között, pálmafa
És eső-illatok*

Az éjszaka ibolyaszínben ragyogott a feje körül
Ő (*Ogun*) nagy kezét nyújtotta a vezetékek megfeszítéséhez
És kihúzta a szálat, a föld szürreális ivókupa volt
Hangokból és misztikus csendülésekből, ujjai
Harcos elemeket vonszoltak a létezés összhangjába

És tanította a patakokat táncolni, a sziklaföldet
A fát, eget, tüzet és esőt, férfi és nő testét.
Ogun az az isten, aki először merészkedik
Saját ösvényére lépni, mely egy időhurok, egy vastekercs
A föld törött gyűrűi meggyógyultak

III. ZARÁNDOKÚT

Idanre oszlopain álltunk, és ő lehanyatlott,
A Vas Valaki, aki gyászol. A melle
Az Idanre Hegy koronája, összegörnyedt, rányomódott
A sötét felhők által, levedlett bűnökkel
És vádolva a formákat

Az összhangot ismerték egészen a Sziklatömbig
Legördülőben a Kezdetek hegyéről
Szétszaggatta a magot egymillió fényre.
Egy áruló szíve örvendett, az istenek saját rabszolgája
A büntől szennyezett

A férfi áthaladása, előre elrendelt, önrendelkezésű szelek
Az újjáépítésben. (A darabnyi étek volt gyors
Újjászületésük, egy csésze alakú teknőshéj, lépcsőzetes
Csempetakaró;) És az emberi monolit továbbra is kereste
A vak éhséget az út rejtett hasában.

Idanre sziklakomplexuma emelkedett előttünk és ő bánkódott
A patakok haldokoltak a rengeteg ragyogástól vérző
Föld testében, az ércelérek szétmorzsolódtak
És a tüzek elhamvadtak. Könnyen, még jobban
Mint ahogy azt az ember-szervezet képes elviselni

Állíts peremeket az istennek, el nem haló megértést
szabadít fel az irányítás. Idanre dombjain emlékezők
Szomorítják őt, Vadász istenemet, Létfontosságú
Tűzkő anyag, a teljes lényeg ismét széthasad
Ismétlődő sziklatömbökön

*Régebben jártam be ezt az utat
A lehullott levelek emléke fölött
A palába fagyott fosszíliafonál fölött, mégis ezt az utat
Ismét meg kell tennem. Várja meg mindenki az idő
Kötéltáncosának körforgását, aki pusztulásért*

*Imádkozik: a krónika agyagszövegekben és fosszilis textúrákban
marad fenn. Követtem félénken őket, az istenek
Archívumai a nehéz ősi sorsokból jöttek fényre; Ogun
A korszak bűnbocsánatát akarta, a genesis szikláin
Az éjszaka hatalmas súlyt helyezett rám*

És egy isten lába nyomán jártam
Kinek a térdére szikrák hullottak, hogy elégessék az éjszakát
Felsodorva önmagukban álló sziklákat a hegyre, fel
Az ő remetelakját a felhőbe veszett barlangok
Sziklapajzsaiba, Száműzött Istenség!

IV. KEZDET BEN

Alacsonyan a sziklapajzsok alatt, a Vas Valaki otthona
A nap tüzet épített a Föld szívköve
Belsejébe. Lángok lázban hozzá illenek
Sziklarepedésekben és dombfelületekben futkároznak
Mindahány a föld átláthatóságától ragyog

Orisa-nla, Orunmila, Esu, Ifa, mindahányan összegyűltek
Hibáztak a kérdésben, hogy testvérré fogadják-e az embert.

Szótlatlanul felkelt ő, és a tudást a hegyekben kereste
Ogun, a magányos mindent látott, a titkot
Az anyag erezeit és a körbeérő ércteléreket
Sango kihunytt villámcsapása kalapács-fejjel szolgált neki
Ujjai megérintették a földmagot, és az hagyta

Gondolkodni, a véges káoszról fakadó merő dögvész
Meggállt az istenek és az ember között

Elemekből hálót készített ő, földgyümölcsben fogant
Tűz kövéből, az energiák méhéből
Készített egy üllőt hegycsúcsokból, és vörös agyagot
Gyúrt öntőformához. Kezében a fegyver
Felragyogott, az ősi gépész megszületett

És azt az ígéretet tette az égnek
Szabaddá teszem az utat az emberhez

Elvégezte feladatát, elutasította az istenségek
Koronáját, fent a magasban keresett visszavonulást. De Ire
Ostromot indított az isteni visszalépés ellen. Jaj
A diplomáciai művészeteknek, Ire Vénjei fölényben voltak;
Leereszkedett hát, és királlyá koronázták

Ki beszél hozzám véletlen szünetekben
Ki vezeti az ujjnak a szemét

Most felmászik, hogy jóvá tegye, akit vérfürdőben
Szenteltek mindenható istenné, Óh, engedd, hogy az ég
Meglazítsa a múlt évad gátjának csavarjait, hogy az ujjait
Fürdesse meg csupán, és a vér részegítő vonalán
Keselyűk megfulladnak. Csupán,

És a kimerült legelők tüdőáramlásain
A föld ellaposodik. Óh, Ogun gyermekei
Arattak ezen a szüreten a vörös földön, esőből
A gyermekek nádasai és az ég mint madár-tó
Mígnem az én istenem meg nem mossa a kezét

Aki vacsorára hoz egy istent, jól vigyázzon rá
És jelölje ki a helyét egy hosszú bambuszrúddal

Ogun az a kéjvagyó isten, aki hét kabaktököt
 Visz magával a háborúba. Egyet a puskaforhoz,
 Egyet a bűbájosságért, kettőt a pálmaborhoz és hármat
 a spermáihoz levegőtől elzárva fényesre csiszolt
 bronz tartóba zárni

Én istenem, Ogun, árvák pajzsa, otthona
 Az égbolt felé maguktól felnyúló teraszos dombokon
 Ogun ösvény-kitaposó, ő az, ki tovább megy, ahol más istenek
 Visszafordultak. Árvák pajzsa, szögren volt akasztva
 Pajzsod azon a napon, mikor életet menthetett volna?

Mégis megfutamodott ő, amikor első feladata elvégeztetett
 Elmenekülve embertől és istentől, mindig hegyeket
 És sziklamezsgyékert keresve. Idanre gránitja békét kínált
 És ő ott időzött, amíg a küldöttek meg nem jöttek
 Vezessen minket király és hadvezér.

Aki hozzám beszél, nem tudom megmondani neki
 Ki vezeti a kalapács repülését

Az istenek unalmukban szundikálnak, és szánalmukat
 Könnyű szolgálalkú részeg rítusokkal felkelteni
 Mivel a rágcsló rágcslált valamennyit a jam-jából,
 A gazda felbérelte a vadászt, bort töltött belé
 És egy fáklyát nyomott a kezébe

Nem gyújtjuk fel az erdőt, hogy csapdába csaljunk
 Egy mókust; nem kérjük a hegyek
 Segítségét, hogy egy diót feltörjünk.

V. A CSATA

*Megelőzve a menekülteket
 Rozsdavörös sáskák rajzanak
 Ebédelve gabonamagvakat*

*Gyors (elefánt)ormányok
 Keresik a hűtőedényeket
 A kutak hamarosan kiszáradnak.*

*Merész biztonsági
 Párkányok, függnek erősen
 Csak ez a menedék
 Visszatérő férfiakkal*

*Ez a lombozatos erezetű
 Ötvösmunka
 Hadd bújjék a hold
 Leprás vigyorába*

*Az igazság kandikál ki
Minden oldalon
Üdvözetek a szélnek
Rémült férfiktól*

Ah, de kezei örült erővel törnek utat
A csínyhez! Szemfényvesztő isten a feje és a végtagja
Között, teljes örökkévalóságot egyensúlyoz
És leereszkedve, ritka hullámhosszakon ugrándozik

Kardja mindent birtokol

Vannak levegő-ösvények, melyeket az ember nem ismer
Fényes arabeszkek, zajos zűrzavar, ahol mindenki
Törekszik stratégiai kapcsolódásokat találni
Ó Vas Valaki

A legrövidebb metszés

Viharok teszik próbára hatalmas mellkasát, mellbimbói
Ragyognak a feketeségtől, haj-gyökereiből
Fekete lángsugarakat köp. Magasan emelkedik a hegyek fölé
A feje esőfelhő, elhomályosította a napot
Orrlyukai jól láthatóan fújtatnak

Kilégzései mint ikerkémények a felhőkön át
Miriád kisebb porszem kavargó repülése közben
És szökellő ködök. Soha a füléig,
Soha hozzá nem érkeznek fel az emberek kiáltása
A halál édes habjában

Minden boszorkányok ura, isteni vadász
Az embereid Ogun, az embereid!

Kardja a nap külső holdsarlója
Semmi szem sem követheti őt, semmi lélegzet sem szívhatja fel
Forró gőzt támasztva. Mégis sírnak ők

Az embereid Ogun, az embereid!

Ezt a pengét ő kovácsolta, haladása
Sose akadozik, a csermelyek futása ilyen gyors
A vér elfelejti az alvadást

Lehullanak a kukorica szárai
És érett dinnyék dőlnek le a zajos nők
Fejéről, sírás

Kéjvágy elvakította isten, halál-részeg Vadász
Szörny istenség, elpusztítod embereidet!

Izzadtan lépked ő, beborítva
Megduzzadt inszalagok sörtéivel
Tarajos süllel és tüskékkel. Ismét embereihez

Fordul, egy hentes balta
Felemelkedik és alámerül

Mögötte, egy vendég senki sem
Tagadhatja meg.

Hol keressük őt, kérdezték?
Ahol viszály tombol, ahol verejték
Esőként özönlik, ahol tiszta források vannak
A vérből megtölteni egyvalamit vágyakozással
Ahogy forr a bor

Tehát ők ott keresték
És ott meg is találták őt

És a fiatalság, fogzani kezd talán a találkozás során?
Mely nagy adomány az tejfölszájúságnak! Az isten
Szárnyai teljesen bezárják őt, nincs itt
Hely a levegőnek

Elfojtva szél-süketségben
Elvakultan napok fény-ösvényein

Vannak légsugarak, melyeket az emberi lélegzet nem érzel
Látással nem látható, megfoghatatlan. Kinek a torka
Egy isten őrizetében vesz lélegzetet
Belélegzi a tűz szívét

Gyilkos, tartsd vissza vaskezed
A férfiak meggyilkolva hevernek – Kannibál!

Igen, gyűrű rendelkezik a megsüketült istenen
Ujjai vörös földet hintenek el. Megtestesült lény
Fürdik a vérengzésben, mindenható úrrá szentelődik
A vérengzésben

Istent vacsorázni hívni jámborság, valójában
Egy bölcs házigazda tartja a távolságot
A Szellem Valakitől, aki bőségesen vacsorázott. Mely halandó
Védjegyezhet valamely csodás nevű pecsenyés tálat

Vagy ellátja őt megválasztva a falatokat
Vaszesztyűk nélkül. Az emberi ünnep
Közömbös morzsa egy isten számára.

*A halálos ív
A teljes kört lezárja*

*Meztelen
A tűz
Másik fele*

*Eléget
Minden alattomos
Trónra emelést
A végzetes változat*

A rágcsáló orra felfedezte az árnyékokat
Talált verejtéket és üszkösödést
Ugyanazt az illatot, mint egy bőrszabónál.
Napsütésért elhangzó imádság mögött, milyen érdek
Tesz úgy, mintha egy mozdulatlan pocsolya
Áradó folyó lenne?

*A kosok
A folyóvízhez gyűltek
Áldásért*

*Az ima órája
És ívelt szarvak görbéje behajlik
A hűségesek szíveibe*

*És ivott.
Minden út
Az áldozati késhez vezetett*

*Az a hajnal
Az ima síkságain
Egy sekély állóvíz
És új források*

*Minden imádság egy volt
A Vas Valakihez*

Mindenki keresse a bölcsességet, ahol csak tudja, az élet
Bábjátéka körülöttem csikorog óránként
Embertörzsek és mozdulatok álarcos groteszkekben
Post mortem kuruzslók és krónikások számára
Akik hibáztak a jóslásokban

Esu, az én kis játékos hercegem ráült
A fejére, és süket volt azonosítani
A kiáltásokat. Túl későn érkezett a jelzés, hogy egy isten
Még mindig egy isten az embereknek, és az emberek is emberek,
Amikor eljön a tudás, a halálról.

És ők szelek játékának kitéve vetődtek partra,
Új imák előírása nélkül, kiáltásuk
Elemi segítségért egy totális kezet eredményezett
Amely megfojtotta az életet a skarlátszín síkságokon
Túl sok válaszával

*A királyi majomkenyérfa
Az egyedüli fővel táncol
A szelet birtokolni*

*Akinek nincsenek gyökerei
A földön
Mélyen a szikla-üregekben*

*Fülönfüggői
Boros poharat csinálnak
Menedéket képező fejemből*

Amikor a szél kitartóan fúj

*Akinek nincs gyökere
A földön
A birtokba vett isten
Menedékétől meneküljön*

A fény akkor költözött belém, amikor mint betolakodó
Megfigyeltem egy isten vesszőfutását (?); világosan tudtam,
Emberségem gyalázata vádolóvá növekedett
A fülemben, és elérkezett
A végzetes megbélyegzés megértése

És abban a pillanatban széttörött elkülönülése kérge
És szemének vérmérlege. A szél hízelgésére
Leeresztette a karját, szétszórva a vér ködét; kiderült
Hogy az edény, ami egyedül lett félredobva, széttörött
Árva cserépdarabokká.

Felismerte a forgásban lévő szikla mintázatát
A Szenvedély pedig lassan a megbánásnak adott helyet

Megolvadtak akkor a bortól posványos szemek, parazsak
Soha tök nem lelt nyugalmat, magok, tűzvörösek
Kovácsok fogóin. Az isten nem tudja, hogyan vigasztaljon
És én nem vagyok hajlamos sajnálkozni. Az isteni száműzetett
És a kapitányaid túl merészek

Az ősi tudomány nem pusztította volna el a fény lemezeit
Mint keserves útvesztőt a kovács tanítványai számára?

Túl késő már az örömhöz, a Vadász letámasztotta a kezét
Az igazság csúzdája vörös kemencéből nyílt meg
És Ogun letámasztotta kezét

Igazság, késői hajnal

Az élet, a kereskedő két-kauri átváltása
Csecsebecsékben feküdt körülötte szakadt fonalakban
Óh, a mókusz felfutott egy *iroko* fára
És a vadász hajtása
Véget ért.

VI. VISSZAVONULÁS

Egy elhagyatott éjszakán sétáltam
A szüreti gyűjtés előtt, társként egy isten
Korai lakomáján. Idanre hegyei felém intettek
Mint aki elrejtene titkait, bezárva
Egy síremlék gránitjába.

A látás nélküli szemek imádkoztak sietősen
Észelve lassú leereszkedését, közömbösen
Ahogy a nappal karmai széttépik az Isteni elme
Legyengült redőnyeit. Ki tudja, milyen vademberi
Daganatokból árad ki az isten bűnbánata.

A gyermek elfordítja a fejét, ha egy idősebb
Meztelen; vértől hajszolva magányos ereszkedésében
A csend azt mondta: Járj utadon, és ha
Halottunk vezet utadon, haladjanak az útjukon
Amely haza vezet.

Aki elérhetetlen magasságokat keresett, hogy oltalmazza
Az életadó tűzkövet, halld, nem mondja ki, akit a halál
Órája teljesen egyé tett, nem hiábavaló repüléssel
De Atunda önérvényesítő cselekvésével, ezért szegényítették meg
Elismerve a kegyetlen bizonyosságot

Lesz idő elég, tér is, amikor meghaltunk
Hogy egy kanálnyi legyünk a protoplazma-húslevesből
Kifagyva a szél-alagutakban, pokoli világok lávaömléseiben
A fényre vak menydörgéstől süketen, kómában
Egy mindenre érzékeny üstben

Élég idő lesz lemondani az asztrális rendről
Minden egyben, a költő sokszínűségének fölényes
megsemmisítése – óh, szavai hogyan feddik meg őt, aki feltárt
Egy illatot a csillagokból, belezuhant az elme mélységébe
Megszemlélve egy sivatagi kutat

Megmaradok a magam ismeretében, mint Idanre
Merész megkövülése az éjszakában, viseld névtelenségét
Az nem pusztulás. Mert ki fog az isten mellett
Állni, aki örömmel fogadja az esőt, aki Idanrét ünnepli
Ismételgeti az Éjszaka karbunkulusát?

Ki, aki a különböző érzékszerveket, anyagokat összetartja
A gondolatokat, léteket és mozgásokat, ki, aki jár-ke
Bőszülten a Nirvánában – az Áthaladás egy kódja
És az Éjszaka – ki, aki émelve, mint porszemcse egynemű gélben
Megéri az élőket és a holtakat?

Inkább ünnepelhetjük a sablonoknak ellenszegülő
 Kóbor elektront, ünnepeljük az istenek szétválását
 Egy rabszolga erős kezének ágyúzását, aki beállt
 A forradalom sziklája lenni – és a Sziklatömb nem képes
 Feljutni a hegyre az idő legöngyölődésében

Te, aki megszülted az első különválást, maradj
 Még erős; ő az, aki őrzi a Teremtő Tűzkő
 Sétákat, megtisztult szellem, a méhre-sóvárgást megvető
 Ő taníthatja meg nekünk, hogyan gyűjtsuk be kemencéinket
 És dicsőítsük őt minden bronz-kialakulás során.

Üdvözet Szent Atunda, Első forradalmár
 Nagy tekintélyromboló a genezis során – és a többi sorrendben
 Zeusz, Ozirisz, Jahve, Krisztus háromlevelű
 Egyességben a teremtéssel, és Orunmila, Ifa bölcsességével
 Jóslást sugárzó szemek, sokalakúak

Az önemésztő kígyó fejlődése a terekbe
 Mint szimbólum új, a „Möbius-Szalag” akasztóját félredobja
 És egymásba illeszti az újra-teremtő gyűrűket, egyetlen felületté
 Sőt még a hibátlan szögfésűt is, amely egysíkú, mégis érzéki
 az elme és a mozgás bonyolultságaival.

VII. SZÜRET

Az éjszaka szabaddá tesz; elszenvedem az egeket, ahogy
 Lehullanak felhajló ívek közepébe, millió
 Őztehén óceánjába, szemek és lepkeszárnyak országútjára.
 Az éjszaka szabaddá tesz, magház-csöndeken lovagolok
 Kísértetek nyomában

Ogun palástja elsöpörte a leveleket, az éjszaka időszaka
 Finom bor volt, amelyhez árnyékok gyászdala
 csatlakozott, a levegő visszahúzódott sötét patkolású lába
 kaszáló mozdulataira, hétrétegű útkereszteződés
 Szantálfát nyújt át, indigókék leheletet bocsát ki

Az éjszaka szabaddá tesz, puha üledékek a bőrön
 És a talaj alatti elmén... A hajnal fokozatosan érkezett,
 A köd felszállt a szikláról és a lépsejtről, Idanre felébredt
 Gomolygó párákra, hét fátyol eme táncára
 A hétszeres isten szolga és király volt.

Köd hullott, hogy a hegy visszanyert arcáról lemossa
 A végtelenségeket, finoman összegyűjtötték tajtékzó morajok
 szivacsába pálmalevelekben, kiöblítette
 Torkának napfelkeltét habzó borban; én behelyeztem a napot
 Az ő réz kabaktök edényébe

Hajnal, ő az, aki irtóztatóan aratott
 És rossz idényben megparancsolta az erdőknek, hogy nyeljék el őt,
 És otthagyta az emberiséget, hogy szüreteljen. A zarándokházban
 A bor-leány magányosan őrködött, összeforrva
 Jósága órájával...

Fényes felvonulások hajnalán a nap páváskodott
 Hangosan, mint az új pénzérmék. És azok voltak összesen
 Az éjszakai órákban, a szétszórt tökök csak,
 Esőmosta tömött padló, szálal falak a nap
 Takarékos szítálásában, és a leány...

A fény rézfölddé fényesedett, bőségszaru
 Hullott könnyed zuhogásban a lába köré. Ösvényeink
 Ünneppel teltek meg, amint ő, összehúzott szemmel,
 az éjszaka menyasszonya
 Szűz hajnalok kincsesháza, várakozóvá növelte
 távolba néző tekintetét
 És a Szüret eljött, készségesen

Az első gyümölcsök a földalatti tárolókból emelkedtek ki
 Első látásunkra kukoricakötegek emelkedtek a hegy fölé
 Jóval a terményhordók előtt, tojások és hús kúpjai
 Meg pálmagyümölcse, vörös, olajfekete, s hab röpködött
 a nap buborékaiban
 Aranyló tökök tömege fölött szétpukkanva

És haladtak tovább felszívódni az Ő amalgám esszenciájában
 Színültig az összeolvadásban, a nap szétáramlásában
 Elhatárolódással és érintkezéssel, mag-idő és szüret, pálma
 És villanyoszlop, Ogun útja egy Möbius-körpálya, mag
 És elektronok, bor az alkímiához.

• • •

JEGYZETEK AZ IDANRE-HEZ

I. ÁRADÁS

1. fejszét kezében tartó valaki: Sango, a villámlás és az elektromosság istene.
2. Ogun: a vas és a vasmegmunkálás istene, Felfedező, Kézműves, Vadász, a háború istene, az utak őrzője, az Alkotó Lényeg. Évszak szerint: a szüret és az esős időszak.
3. Sango: lásd az 1. jegyzetet.

II. ...ÉS AZTÁN

1. bor-leány: Oya is, előbb Ogun felesége, később Sangóé. (Ogun félelmetes természete megviselte, és ezért otthagyta őt Sangóért.) Egy halott lány is, aki autószerencsétlenségben halt meg.
2. Ez és az ezt követő versszakok két lényege, Ogun és Sango összeolvadását ünneplik, amelyet már közös feleségük, Oya személyében is jelképesen felidéznek. Ma a fémműves Ogun vezeti Sango áramát. Az egyesülés rituális tánca néha elektromos vihar idején látható, amikor a nagyfeszültségű vezetékekből eksztatikus lángok ugrálnak ki. Ez az ideális fúzió – az eredeti egyedi jelleg megőrzése és egy másik lényeg elnyelése érdekében.
3. stb.: Apokaliptikus látomások a gyermekkorról és más delíriumok (önkívületi állapotok).
4. ogboni: A joruba társadalom kultikus vezetője, az öregek titkos tanácsának tagja.

5. Ajantala: A lázadó gyermek archetípusa, tekintélyromboló, anarchista, klánellenes, matriarchátusellenes, a férfi lényeg szemben az anyaméh uralmával.

III. A ZARÁNDOKÚT

1. áruló: Atoóda (más néven Atunda), az első isten rabszolgája. Akár sértett hiúságból, akár forradalmi ötletekből görgetett le egy sziklát gyanútlan mesterére, darabokra törte őt, és megteremtette a megsokszorozódott istent.

IV. KEZDET BEN

1. Orisa-nla: Az istenek feje.
2. Orunmila: Égi isten, a tudás lényege.
3. Esu: az esély (szerencse) és a rombolás istene.
4. Ifa: Jóslás és rend(ezettség).

V. A CSATA

1. Ogun tévedésének napja. Ire királya az ő akarata ellenére rövidesen csatába vezette embereit. Bortól részegen és vértől elvakultan Ogun saját emberei ellen fordult, és lemészárolta őket. Évente újra elkövette szégyenletes tettét.

VI. VISSZAVONULÁS

1. Atoóda: Lásd III, 1.
2. Möbius-szalag: matematikai-mágikus gyűrű, végtelen a független, de összekapcsolt gyűrűkben rejlő ön-újraalkotásban, és ezért az emberi vagy isteni (pl. joruba, olimpiai) kapcsolatok (számomra) legszabadabbnak elképzelhető szimbóluma. Az optimizmus szimbóluma is, mivel a körön belüli „gubanc” illúzióját és egy lehetséges centrifugális menekülést ad a karma örök körforgása előtt, mivel az az ember ördögi történelmévé vált. Csak egy illúzió, de költői, mert a Möbius-szalag az esztétikai és tudományos igazságok és ellentmondások nagyon egyszerű alakja. Ebben az értelemben ez különösen Ogun szimbóluma, és egy kinövés a farkát felfaló kígyóból, amelyet olykor a nyakába akaszt, és vele az ismétlés végzetét szimbolizálja. És még ha az elsődleges ciklus jó és ártatlan is volna, az evilági Atoóda dicséretet érdemel az evolúciós „gubanc” bevezetéséért.

VII. SZÜRET

1. alkímia: A test, a föld és a fémek varázsos közössége (lásd Camara Laye beszámolóját a munkahelyén tevékenykedő aranyműves apjáról). A vér megedzi az acélt, és így tehet a bor is.

A FORDÍTÓ MEGJEGYZÉSEI

A jorubák Nigéria egyik nagy államalkotó népe, bár népes csoportjuk él a szomszédos Beninben (az egykori Dahomeyben), továbbá még jelentős számban található Ghánában, Togóban és Elefántcsontparton. Összes lélekszámuk a legutóbbi adatok szerint kb. 46-47 millió. Közel a felük az elmúlt kétszáz évben zajló (helyenként erőszakos) térítés nyomán iszlám vallásúvá vált, a többiek keresztények, kisebb, bár azért jelentékeny számban őrzik az eredeti animista hitvilágot. A hagyományos afrikai hitvilág sok esetben egyfajta kettősségben él valamelyik felvállalt világvallás mellett. Történelmük néhány száz évre visszamenőleg részletesebben is ismert, bár területükön már a Kr. előtti 7. században éltek emberek (ezek azonban nem feltétlenül tekinthetők a jorubák őseinek).

A 19. században jelentős háborúk zajlottak a hatalomért az *oba* (törzsi uralkodó) irányította számos hagyományos királyságuk között. Mitológiai hagyományaik igen gazdagok. Teremtésmitoszai, istentörténeteik többféle változatban élnek közöttük. A földi világ keletkezése hitük szerint Olodumare (más névváltozatban Olokun) legfőbb teremtő istentől ered, aki rábízta orisájára ('miniszterére'), Obatalára (más változatok szerint kedvencére, Oduduwára) a föld megteremtését és az emberi alakok megformázását, de életet ő lehel beléjük. A teremtésmitosz szerint a földi világ megformálása szent városukban, Ifében következik be. Soyinka eme poémájában a joruba panteon több istenalakját életre hívja, s magának az Idanre hegynek kultikus jellegét is aláhúzza.

Idanréről azonban többet kell tudnunk (a vers megértése érdekében), mint amit Soyinka tudomásunkra hoz. Ezzel a névvel létezik egy kisebb kormányzati terület, továbbá egy völgybe zárt város, amelyet hegyek, délről az Idanre szegélyez. A terület és a hegy az UNESCO világörökség része, különleges flórával és faunával rendelkezik, népszerű turistacélpont. A hegy 910 méteres csúcán rendezik meg évente az Ogun isten tiszteletére rendezett ünnepek egy részét.

Idanre kapcsán ismertté vált a város/államocská/törzsi királyság teremtménye. Eszerint a közösség akkor alakult ki, amikor Oduduwa (a jorubák első őse, vélhetően Ile lfe első királya mint *Olofin*) egyik leszármazottja, a joruba törzs őse ellopta az Ade-Idét, más néven Ade Omo Oduduwát, Oduduwának a koronáját, amely felbecsülhetetlen értékkel bírt. És Ile lfeből, a jorubák ősi otthonából követőivel feltérképezetlen területekre menekült a dzsungelben. Évekig üldözték őket, így amilyen mélyre csak tudtak, olyan mélyre hatoltak be az őserdőbe, mígnem stratégiai menedéket találtak, ahol letelepedhettek. Egy csodálatos dombort pillantottak meg, amely az „Idan ree!” felkiáltást váltotta ki belőlük (a joruba szavak valamilyen varázslatot jelentenek, amelynek az értelme mára elhomályosult). Ez a maroknyi egyed végül egy civilizációt hozott létre a dombokon, amely legalább nyolc évszázadig fennmaradt. Idanre királya minden évben megünnepli az Ade-ide fesztivált, ahol Oduduwa ikonikus koronáját viseli, amely a város felleléséhez vezetett. A koronát egyébként az Ijeszentélyben őrzik.

A poemában említésre kerülő különféle mitológiai személyek kapcsán említjük, hogy míg Sango a mennydörgés és a villámlás férfi istensége, Oya, az említett két isten (Ogun az első, Sango a második) felesége többek között a Niger folyó és a termékenység istennője. Kiegészítve Soyinka megjegyzését említjük, hogy Ajantala egy mitikus házaspár szülötte, afféle Frankenstein típusú sátáni szörny, aki még a saját szüleit is megostorozta. Külön említést érdemel, hogy Atunda tette nyomán Orisanla vagy másként Obatala darabokra törvén a különféle szóbeli változatok szerint, 401, 1000 vagy 4000 istenségben öltött testet. Az *ogboni* értelmezését megadja maga a költő.

Ogun viszont mint az egyik legfőbb istenalakká avanszált mitológiai főszereplő (ma is sok millió nigériai kultuszának tárgya) számos tisztséggel rendelkezik. Így Soyinka szerint (lásd fentebb) „...a vas és a vasmegmunkálás istene, Felfedező, Kézműves, Vadász, a háború istene, az utak őrzője, az Alkotó Lényeg. Évszak szerint: a szüret és az esős időszak.” Egy máshonnan származó megfogalmazása szerint: „A háború és a kreativitás, a fémek, az utak istene, a jogok helyreállítója, felfedező – ő az, aki elől megy.” A mi összegező adatgyűjtésünk szerint ennél azonban jóval több (magára véve más, később említendő istenek felségterületeit is): a vas és a kovácmesterség, a háború, a harcosok, a vadászat és a vadászok, a bosszú, a földművelés és a szüret/aratás/betakarítás, a civilizáció, az utak, újabb időkben az autózvezetők, a technológusok és a technológia, a kreativitás, a felfedezés, az ének és a költészet, mi több, az Új Világban a rumkészítés istene, a hét joruba szent város egyikének, Ile lfe első királya. Attribútumai: a vasfejsze, a kutya és a pálmalomb, mindenféle fémeszközök, továbbá a hetes szám (lásd a *Költemény hetes beosztását*), a föld, a vörös, fekete és zöld (néha kék) szín, valamint a kard.

A viszonylag bonyolult, különféle tisztségeket viselő figurákban különösen gazdag joruba isten-gyülekezetről a következő áttekintést tudjuk adni: Ogun mint az egyik legfőbb orisha mellett, illetve fölötte áll a nyugat-afrikai nagy nép teremtő fő istene, akinek három megtestesülése – Olorun a legfőbb teremtő, Olodumare az alsóbb eggek uralkodója, Olofin az Ég és Föld közötti összekötő isteni megnyilvánulás –, továbbá Orunmila, a bölcsesség, a jóslás, a sors és az előrelátás szelleme, és számos további férfi és női orisha (istenség), mint Erinlé a gyógyulás és orvoslás, Esu az utak, kezdetek, Ibeji az ikrek, Obatala (*mint a darabokra törés nyomán keletkezett egyik orisha*) az emberi test, a fény, a lelki tisztaság, az erkölcsi igazságosság, Sango a mennydörgés és villám férfi istensége, Aje a vagyoni, Ayao a levegő, Egungun-Oya a jóslás, Mawu a nap és a hold jegyében teremtő, Qbà Sango első felesége, a házasság, Olókun az afrikai leszármazottak, Ọṣun a szeretet, az intimitás, a szépség, a gazdagság és a diplomácia, Oxosi az erdő, az állatok, a gyógynövényes gyógyítás, Oya a Niger folyó, a szél, villámlás, termékenység, tűz és varázslat, Yemoja anyaisztennő a nők és az Ogun folyó istensége, védőszentje, patrónusa.

Ami viszont a poema sajátos műfaji karakterére vonatkozik, a kritikusok, de maga Soyinka is az afrikai hőseposzok hatására utal. Nem véletlenül, hiszen az elmúlt évtizedekben Afrika Homérosz kontinensévé változott. Verses epikai témátípusok szövegváltozatainak százai jöttek fényre, elsősorban Nyugat- és Közép-Afrikában. Pusztán csak az afrikai történelmi és kulturális azonosságtu-

dat elsődleges szerepét is betöltő és főleg a mai Mali, Niger, Guinea, Szenegal, Gambia államban élő mandingok (malinke, maninka) államalapítást felidéző Szungyata-eposzának már több mint hatvan verzióját ismerjük.

Soyinka poémája azonban mégsem egészen eposz, a szöveget lírai elemek járják át, Ogunnak, a vas istenének története meg-meg akad, töredékesen bontakozik ki, párhuzamosan tárul elénk a költő személyes hegyi sétájának felidézésével, amely első személyű előadásban fogalmazódik meg. Igazi konfliktus (dráma) csak akkor bontakozik ki, amikor kirajzolódik a véres legenda: Ogun részegen saját híveit gyilkolja le Ire városában.

Úgy gondolom, hogy a verses epika egy másik meghatározó műfaja, a jorubák esetében *orikinek* nevezett dicsérő ének szerkezeti sajátosságai tűnnek elő a költeményből. A főleg déli Afrikában gazdagon virágzó, de Nyugat-Afrikában is bőséggel megtalálható (lásd: ashanti, igbo, hausza, manding, bambara, fulani, volof stb.) *név-dicsérő* sajátos töredezettséget mutat, ugyanis genezisében a névadási szokás áll. Viszont a jeles személyek életük során kiemelkedő tetteik kapcsán újabb és újabb dicsérő-neveket, -sorokat, -emlékeztetőket kaphatnak, és ennek láncolatából alakul ki a lényegében töredékes elbeszélés, bár gyakorta a meg-megismételt megszólaltatások során ezek az énekek módosulnak, a narratív jelleg mindinkább érvényesülni kezd a számtalan alkalommal sorra kerülő előadás nyomán, mégpedig a szóbeli művészet törvényszerűségeinek megfelelően. Úgy véljük, Soyinka poémája epizodikus formájában, gyakori *témaváltásaiban* is ez az elbeszélői technika érvényesül, amelyet aláhúz a sok esetben (a dicsérő énekekre jellemző) himnikus hangütés, és amelynek klasszikus példajaként akár Ekhnaton Nap-himnuszát, Homérosz narratív elemekben gazdag isten-himnuszait, de akár az arabok qasidáit is említhetnénk.

Soyinka poémájáról összefoglalóan elmondhatjuk, hogy az elsősorban Ogun isten legendájának életre hívása sajátos modern interpretációban, amely az alkotó egy, az egész életművén áthúzódó kultusz egyik első tanúságtételének tekinthető. Hiszen Ogun áll másik világhíres poémája, az *Ogun Abibiman* középpontjában is, és később színdarabjaiban, esszéiben ugyancsak minduntalan felbukkan, mígnem költőnk odáig jut, hogy mintegy prófétaként Ogun nevében egy új, emberséges vallást hirdet meg.

Valószínűleg nem tévedünk túl nagyot, ha eszmefutatásunk zárásául (persze nemzetközi említésekre is reagálva) felidézzük T. S. Eliot *Pusztas ország* című versciklusát (címe Vas István fordításában *Átokföldje*), amelyben a Grál-legenda, különféle történelmi és művelődéstörténeti mozzanatok életre hívásai, illetve a költő jelenének epizodikus váltogatása Soyinka költői megoldásaival rokonítható. De egy ilyen összehasonlító elemzésre majd más alkalommal kell időt kerítenünk.

BIBLIOGRÁFIA

- ANYANG-AGBOR, Sarah, *The heroic tradition and narrative structure in Wole Soyinka's Ogun Abibiman*, Lagos Papers in English Studies, 2007/2, 132–147.
- AROWOLO, Bernadett, A tradicionális joruba istenvilágkép, *Afrika Tanulmányok*, 2009/1, 50–54.
- BARNES, Sandra T. ed., *Africa's Ogun. Old World and New*, second expanded edition, Bloomington – Indianapolis, Indiana University Press, 1997, 389.
- BIERNACZKY Szilárd, *Az afrikai eposz típusa*, kandidátusi értekezés, TMB, Budapest, 1996 (1994), 268.
- BIERNACZKY Szilárd, *Wole Soyinka mint Ogun isten prófétája?*, Helikon, Irodalmak Afrikában – különszám, 2020/4, 545–566.
- BIERNACZKY Szilárd, *Soyinka: Gyökerek, ford. kommentárral*, Alföld, 2021/8, 50–53., 59–62.
- BIERNACZKY Szilárd, *Az afrikai hőseposz Magyarországon*, *Kortárs*, 2022/6, 65–76.
- BIERNACZKY Szilárd, *Wole Soyinka: Ogun Abibiman (epikus poéma), fordítás kommentárral*, Tiszatáj, 2022/7–8, 20–39.
- BIERNACZKY Szilárd, *Van-e afrikai hőseposz? (válasz Ruth Finnegan negatív tézisére a Moneblum avagy a kék ember című kameruni bulu hőseposz elemzésével)*, Magyar Művészet, 2022/4, 56–67.
- BIERNACZKY Szilárd, *A joruba kultúráról dióhéjban / A dicsérő énekekről általában / A joruba Oriki*, Valóság, megjelenőben.
- CELUCIEN, L. Joseph, *The Arrogance of Faith and Religious Imperialism: Soyinka's Radical Theistic Humanism and Generous Tolerance*, Journal of Pan African Studies, 2015/5, 19–63.
- COSENTINO, Donald, *Repossession: Ogun in Folklore and Literature* = BARNES, Sandra T. ed.: *Africa's Ogun. Old World and New*, 2. ed., Indiana University Press, Bloomington–Indianapolis, 1997, 290–314.
- ELIOT, T. S., *Átokföldje*, ford. Vas István = *Versek–Drámák–Macskák könyve*, Európa, Budapest, 1986, 45–67.
- JEYIFO, Biodun, *Wole Soyinka*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, 322.

KÁRMÁN Marianna, *Tradíció – rituálé – emlékezet / A joruba népi hagyományok jelentkezése Wole Soyinka életművében avagy Ògún, az egúgun és a sàarà találkozása az íróasztalon*, PhD-értekezés, Pázmány Péter Tudományegyetem BTK Irodalomtudományi Doktori iskola, Piliscsaba, 2011, 199. Lásd még: *AHU MATT*, 2018, No. 000.002.729, <http://afrikatudastar.hu>.

MADUAKOR, Obi, *Soyinka's Animystic Poetics*, *African Studies Review*, 1982/1, 37–48.

MIGLIAVACCA, Adriano Moraes, *Myths and symbols in Wole Soyinka's "Idanre"*, *Cadernos do IL*, Porto Alegre, 2017/54, 248–263.

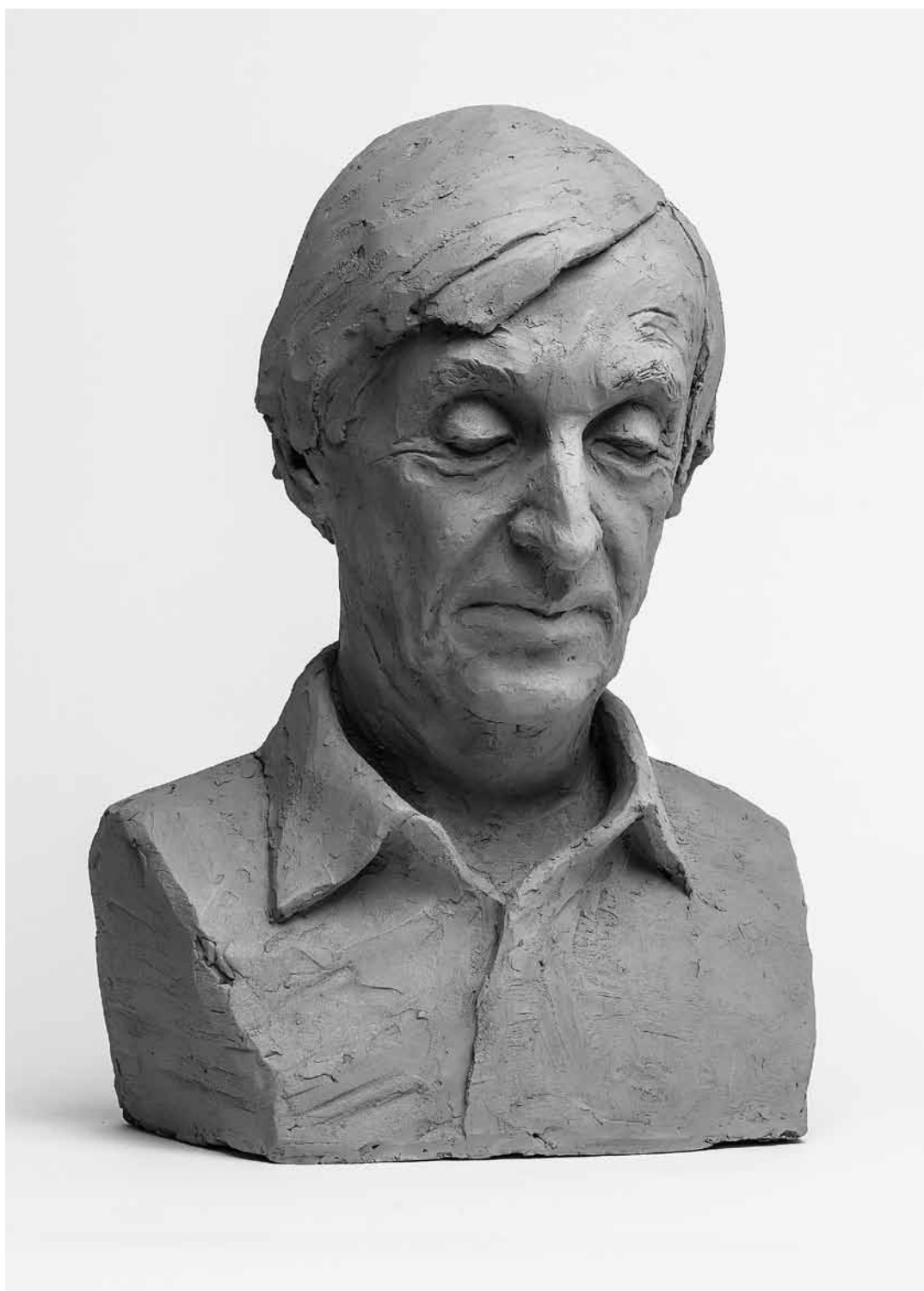
OGUNBA, Oyin, *Soyinka as an Evangelist of Ogun*, *Gege: Ogun Studies in English*, 2005/1, 1–18.

SOYINKA, Wole (Akinwande Oluwole), *The Fourth Stage: through the misteries of Ogun to the origines of Yoruba tragedy = Myth, Literature, and the African World*, Cambridge, Cambridge University Press, 1976, 140–160.

SOYINKA, Wole *Ogun Abibimān*, Rex Collings, London–Ibadan, 1976, 24.

SOYINKA, Wole, *Idanre = Selected Poems*, Methuen, London, 2001, 61–91. (1965-ben keletkezett, 1967-ben jelent meg először kötetben.)

SOYINKA, Wole, *Of Africa*, Yale University Press, New Haven, Connecticut, 2012, 224.

RÁCZ KATALIN, A műértő, 2014, terrakotta, 36x25x23 cm